

ATINA

Branko Najhold

KULTURNO PROLEĆE U GRČKOJ

Posle prošlogodišnje nacionalne euforije izazvane uspešno organizovanom Olimpijadom i još više trijumfom fudbalske reprezentacije na kontinentalnom šampionatu, stvari u Grčkoj su se ipak vratile na svoje mesto. To se jedino ne bi moglo reći za cene, koje su tokom Olimpijade duplirane, a posle nje pale, ali su ipak ostale nešto više od prošlogodišnjih, no to se i očekivalo.

Olimpijada je sigurno Grčkoj, a posebno Atini, donela i mnoštvo dobrih stvari, između ostalog i mnogo više reda i čistoće. U dobre tekovine svakako treba ubrojati i detaljno renovirane stare muzeje, ali i mnoštvo novootvorenih. Ukratko, grčka prestonica mi je prvi put ove godine delovala evropski. S jedne strane, tome sam se iskreno radovao, s druge – pomalo su mi falili onaj tipičan grčki nered na koga sam bio navikao prilikom ranijih čestih poseta Atini.

Tri "atinska" dana tokom ovogodišnjeg boravka u Grčkoj, Bojana i ja smo se potrudili da iskoristimo obilazeći muzeje. Jasno, ne sve, jer u Atini ih ima na desetine, već one koji nas najviše (i uvek) zanimaju. I tako sužen program pokazao se preobiman, pa smo jedva stigli da obiđemo ono što smo naumili, sa žaljenjem što nije bilo vremena i za više. A Atina je zaista tokom cele godine prepuna najrazličitijih kulturnih događanja i čovek, ako hoće sve da vidi, morao bi tamo da živi (što i nije tako loša ideja), a ne samo da povremeno na kratko dođe. Od onoga što smo propustili da vidimo, kao ilustraciju prebogatog kulturnog života grčke prestonice navešću samo izložbu "Nos Femmes" u Muzeju Frisiras, na kojoj su predstavljeni radovi četiri sjajna francuska slikara iz šezdesetih godina prošlog veka (Ero, Žan-Žak Lebel, Bernar Ransilak i Erv Telemark), izložbu najnovijih radova jednog od najpoznatijih grčkih savremenih slikara Georgisa Cerionisa u galeriji "Milefiori", izložbu šest mladih atinskih slikara (Aidinis, Kakanias, Kiriakulis, Mihailidis, Skaitsas i Haviaras) u galeriji "Zumbulakis", kao i dve izložbe istorijskog sadržaja: "Krstaši: mit i zbilja" u Vizantijskom muzeju i "Grčka kultura viđena očima evropskih putnika i naučnika od XV do XXI veka" u Benaki muzeju. Naravno, Atina je bila prepuna i raznih drugih kulturnih događanja: u pozorištu "Badminton" premijerno su davane legendarne "Mačke" Lojd Vebera, višemesečni projekat "Palenke" je obuhvatao predstavljanje osam najpoznatijih

savremenih latinoameričkih pisaca, u Muzeju Frisiras je tekla revija "Od nadrealizma do savremene nemačke kinematografije", u Francuskom institutu izlagali su najtalentovaniji grčki majstori fotografije... Dakle, za svakog po nešto, a za one širokog interesovanja – obilje događanja.

No, vratimo se onome što smo videli. Nacionalni arheološki muzej, doteran za Olimpijadu, sinuo je novim sjajem. Ekspoziti su, istina, tamo gde su i bili, ali u novim vitrinama sa antirefleksnim staklom i opremljeni novim dvojezičnim objašnjenjima, što razgledanje čini prijatnijim. Na žalost, kolekcija sa ostrva Tere nije još uvek bila dostupna publici, pošto se prostor u kome je smeštena upravo renovirao. Tu fascinantnu izložbu "promašili" smo za malo, jer je nedugo po našem povratku "Politika" (21. jun) obavestila svoje čitaoce da je "Galerija boginje Tere" ponovo otvorena. Žal što otvaranje nije bilo ranije, dok smo još u Atini bili, nađaćalo je razočarenje zbog stupidnog teksta još stupidnijeg naslova koji je urednik kulturne rubrike našeg (kažu) najuglednijeg lista za štampu odobrio. S druge strane ništa neobično, jer se stupidnosti takve vrste u "Politici" gotovo svakodnevno sreću, no to je već sasvim druga tema.

Prelepi Muzej kikaladske umetnosti, osim svoje redovne postavke vrhunskog dometa obradovao nas je i sa dve izložbe, arheološke naravno. Prva, "Kipar: hiljadu fragmenata istorije", zapravo je izbor najlepših predmeta iz bogate privatne kolekcije Tanosa Zintilisa, Kipranina koji se davno u svet otisnuo i kao u najlepšoj priči, uspeo da se enormno obogati. Deo tog radom stečenog bogatstva potrošio je na arheološku zbirku starogrčke umetnosti stvorene na Kipru, od neolitskih vremena do kasne antike. Ti predmeti od kojih mnogi svojevremeno prokrijumčareni na crno evropsko tržište antikvitetata, zahvaljujući Zintilisu, koji je za njima tragao i otkupljivao ne pitajući za cenu, tako su vraćeni tamo gde su nastali, na Kipar čiju kulturnu baštinu predstavljaju, pošto je vlasnik čitavu svoju zbirku zaveštao rodnom ostrvu. Slični primeri u Grčkoj nisu nimalo retki, daleko su brojniji nego u drugim zemljama, što govori jasno o osećanjima Grka prema svom nacionalnom blagu, a očigledno da ni Kipar, kao neodvojivi deo "grčkog sveta" nije izuzetak.

Druga, još impresivnija izložba u Muzeju Kikaladske umetnosti, smeštena u čitav muzeju novopridodat prostor, jeste "Eleferna – grad, akropolj, nekropola" (to na grčkom mnogo lepše i duhovitije glasi – "polis, akropolis, nekropolis"), posvećena dvadesetogodišnjim iskopavanjima na ovom izuzetnom arheološkom lokalitetu na ostrvu Krit. Više od 500 izloženih predmeta govore o razvoju i životu Eleferne od mikenskog doba

do vremena rimske dominacije, a odabranim eksponatima nađenim tokom dvodecenijskih sistematskih iskopavanja pridodato je remek – delo, mala čuvena statua poznata kao "Dama iz Oksera" još u XIX veku prokrijumčarena u Francusku, a sada za ovu priliku pozajmljena iz Luvra gde je inače stalno izložena. Tako se ova kamena statua, za koju je utvrđeno da potiče upravo iz Elefterne, opet, makar na kratko našla u "starom društvu". Izložba je, recimo i to, postavljena na najsavremeniji način, sa rekonstrukcijama grobova, pa i kuća u vitrinama i praćena stalnom projekcijom filma posvećenog pogrebnim ritualima antičkih žitelja Elefterne. Naravno i obimnim katalogom, ali i izuzetno kvalitetnim i informativnim brošurama koje se dele besplatno onima koji za skupi katalog para nemaju. A koliko Grci ovoj izložbi veliki značaj pridaju govori i činjenica da je inače uvek pun ljudi muzej sav u njenom znaku, pa čak i papirni stoljnaci za jednokratnu upotrebu u muzejskom restoranu smeštenom u malenom dvorištu sa fontanom imaju na sebi odštampan program izložbe i reprodukciju jednog od najlepših eksponata iz Elefterne. Neko bi rekao "Ima se, može se", ali nije samo to u pitanju. Osim para, Grci imaju i već pominjanu urođenu ljubav

Atina, Paul Firos i Branko Najhold ispred Muzeja Heraklion

prema svom kulturnom nasleđu, što je često važnije od novca. I drugo, što je takođe već rečeno, Grčka jeste Evropa u koju mi samo čežnjive poglede da upućujemo možemo, naročito kada su kulturne pilike u pitanju. A koliko je Grčka Evropa, pa i svet, a mi to više nismo (a bili smo onda kada je i Grčka o tome samo sanjala), najbolje je potvrdila poseta novootvorenom privatnom muzeju "Herakleidon". Nazvan po ulici u kojoj se nalazi, nadomak Tezejona i Akropolja u četvrti sa mnoštvom kafića punih mladog sveta, muzej je smešten u zgradi podignutoj 1898. godine koja je, posle znatnih oštećenja izazvanih zemljotresom detaljno renovirana ranih osamdesetih godina prošlog veka. Dok je istorijski stil fasade ostao nedirnut, unutrašnjost je uređena na najmoderniji način, sasvim prilagođena novoj nameni zdanja, do te mere da čak i lavaboi u nuzpros-torijama nalikuju kakvoj op-art instalaciji. Vlasnici muzeja, bračni par Belinda i Paul Firos, otvorili su muzej u oktobru prošle godine grandioznom izložbom oko 150 radova slavnog holandskog grafičara Ešera (1898 – 1972). Velika širina izložbene postavke koja uključuje Ešerove drvoreze, mecotinte, litografije, fotografije i skulpture, ali i veći

Ešer

broj njegovih ličnih predmeta, omogućuje posetiocu da otkrije moć umetnika čiji je rad bio inspiracija čitavoj armiji sledbenika širom sveta. Budući da supružnici Firos poseduju još stotinak Ešerovih radova, izložba će tokom jednogodišnjeg trajanja biti povremeno osvežavana zamenom pojedinih eksponata. Naravno, i ovu izložbu prate i impozantni katalog – monografija i besplatna brošura, ali i ogroman broj najkvalitetnije urađenih suvenira – kopija Ešerovih grafika i skulptura koji se nude u muzejskoj prodavnici. Razgledajući tu prodavnicu, upoznali smo i vlasnika muzeja Paula Firoso, koji nam je, videći da smo stranci, prišao kako bi zadovoljio poslovičnu grčku radoznalost. Čovek nam je ispričao da je dugo radio u inostranstvu gde se i obogatio, a zatim se vratio u Atinu donoseći na poklon otadžbini umetničku kolekciju velike vrednosti na koju je straćio dobar deo zarađenih para – dakle još jedna slična priča, koja već počinje da deluje monotono kada su bogati Grci u pitanju. Naravno, Paul Firos je bio veoma iznenađen kada smo mu rekli odakle dolazimo, jer posetilaca iz Srbije u ovom muzeju nije se nagledao. Još više je iznenađen bio kada sam mu rekao da je Ešer u Beogradu bio predstavljen velikom izložbom još pre dvadeset i kusur godina, onda kada je u Grčkoj za njega samo kulturna elita znala. Sa žaljenjem sam se setio i Njogoša ("Ko bi doli, sad je gori..." i obratno) i stare jevrejske kletve o imati i nemati, ali tu se mnogo učiniti ne može: dok su drugi napredovali, mi smo traćili vreme našim besmislicama u kojima je kultura stradala, a crnje od svega je što se izlaz iz tunela još ni ne nazire.

Mikena, Belle Helene, Šlimanova kuća

Kako smo Bojana i ja čitav ovogodišnji put u Grčku zapravo posvetili Šlimanu, pa ga je Bojana čak i nazvala "Šlimanu u pohode" to smo, naravno, osim pomnog razgledanja onoga što su ovaj veliki arheolog i njegovi sledbenici iskopali u Mikeni, Tirintu i drugde, a što je sada smešteno u Nacionalnom arheološkom muzeju, obišli i njegovu atinsku kuću, poznati "Ilion Melatron". Od pre dve godine ta kuća je otvorena za javnost i u njoj je smešten numizmatički muzej, ali kako nas numizmatika samo periferno interesuje, to smo više pažnje posvetili razgledanju enterijera prostora u kome je Šliman poslednju deceniju života proveo. Iako neoklasicizam čitave kuće, koja je građena od 1878–80. godine po planovima nemačkog arhitekta Ernsta Zidlera, a posebno njen enterijer (zidne slikarije Slovenca Juraja Subiča i mozaični podovi italijanskih majstora) danas deluju kičerski, prihvatili smo to kao duh vremena i uživali u osećanju da smo u istom prostoru u kome je boravio i čovek čijem smo se delu iskreno divili. Isti taj osećaj imali smo i u Mikeni, gde smo odseli u hotelu "Belle Helene", kući u kojoj je i Šliman boravio za vreme iskopavanja mikenske citadele i okolnih lokaliteta. Čak smo imali sreću da i u istoj sobi u kojoj je Šliman spavao i mi

smešteni budemo, pa je doživljaj tako kompletan bio. I još nešto, – prvi vlasnik kuće, Dimitris Dasis, bio je ne samo Šlimanov domaćin već i predradnik na iskopavanjima u Mikeni, a sadašnji vlasnik, njegov unuk Ahileos Džordž Dasis je kao dečak radio sa nastavljajima Šlimanovih iskopavanja, jer svi su oni, čitava plejada najvećih svetskih arheologa, za vreme svojih kampanja u Mikeni i okolnim mestima, u ovoj kući boravili.

Ali "Belle Helene" su posećivali i mnogi drugi, hiljade i hiljade ljudi čije se kratke poruke ili samo potpisi nalaze u debelim tomovima knjige utisaka koje današnji vlasnik brižljivo čuva. Poruke i potpise onih najslavnijih – mnogih arheologa uključujući i potonjeg švedskog kralja Gustava Adolfa, zatim Bertranda Rasela, Agate Kristi, Lorenza Darela, Henri Milera, Irvin Stona, Malapartea, Seferisa, Debisija i mnogih drugih, uključujući i Himlera, Geringa i drugih nacističkih glavešina koji su boravili u Grčkoj pred Olimpijadu u Berlinu 1936. godine – Ahileos Džordž Dasis je fotokopirao i uramio, tako da ih današnji posetioци mogu videti na zidovima hotela uz mnoštvo fotografija na osnovu kojih bi se čitava istorija arheoloških iskopavanja na ovim prostorima mogla napisati.

Mikena, Tolos Gini

Za pet dana koliko smo u Mikeni boravili, svakodnevno smo na arheološki lokalitet išli, jer ni Bojani ni meni Mikene nikada dosta nije, ali smo imali vremena i da obiđemo Nemeju, Dendru, Mideu, Arg, Nauplion i Asine, ali i da u mikenskom ataru pogledamo niz tolosa koji inače ne uključuje ni jedna turistička tura. U tim lutanjima po ostacima antike posetili smo, normalno, i sve tamošnje muzeje, pri čemu su najveći utisak ostavili oni u Mikeni i Nemeji. Oba su nova, onaj u Nemeji je otvoren tek prošle godine za Olimpijadu – pa su građena za postojeće, poznate eksponate i njima prilagođeni i prostorno i arhitektonski. Tako su stvoreni muzejski prostori u kojima izloženi predmeti nisu nagomilani već je svaki postavljen na unapred određeno mesto, pa svi oni naprosto "dišu" i neguše se međusobno, kako je najčešće slučaj u starim muzejskim zdanjima koja su vremenom postala tesna za sve nove eksponate pridodate prvobitnim postavkama. A u muzeju u Mikeni, smeštenom odmah uz arheološki lokalitet, videli smo još nešto što je kao praksa neuobičajeno, ali je svakako sjajno: uz mnoštvo materijala otkopanog posle Drugog svetskog rata, tu su smeštene i kopije predmeta koje su iskopali Šliman i nekoliko njegovih neposrednih nastavljača i koji su sada u Nacionalnom arheološkom muzeju u Atini. Tako je čitava priča o arheologiji Mikene zaokružena na jednom

mestu, na izvorištu, a izvanredno i majstorski urađene kopije nisu u neskladu sa dragocenim originalnim eksponatima kojima su okruženi. Naprotiv.

Da bi zaokružili naumljeni pohod Šlimanu, po povratku u grčku prestonicu posetili smo i grob slavnog arheologa na starom atinskom groblju, a Bojana je na prag impozantne mermerne grobnice – mauzoleja ostavila buket cveća ubranog dan ranije prilikom oproštajne posete mikenskoj citadeli.

U Atini smo imali još toliko vremena da obiđemo mini – muzeje na metro stanicama na Omoniji i Sintagmi, koji su još jedan dokaz grčke neizmerne brige o prošlosti i nacionalnoj kulturnoj baštini. Naime, prilikom kopanja novih metro linija, nađeno je obilje arheološkog materijala, a ono najznačajnije izloženo je tu gde je i pronađeno – u prostoru glavnih metro stanica. Na Sintagmi je čak ostavljen čitav arheološki profil u dužini od pedesetak metara koji, zaštićen staklom, na impresivan način govori o hiljadama godina atinske prošlosti.

Poslednje večer u Atini proveli smo u dve kafane u Plaki – u jednoj iz čije smo bašte još nekoliko sati gledali Akropolj, opraštajući se tako simbolično od Grčke ove godine, sa nadom da ćemo uskoro opet doći i drugoj prepunoj Grka, u kojoj smo mi bili jedini "turisti". U skladu s tim i atmosfera je bila "domaća" pa je i orkestar imao "grčki", a ne "turistički" repertoar, u čemu smo oboje, Bojana ipak više, uživali kao istinski zaljubljenici u Grčku. Takvih kafana je, na žalost, sve manje, u Plaki je ova poslednja preostala, jer su sve druge odavno prilagođene ukusima tipičnog turista što bi se najkraće iskazati moglo kao "instant – zabava" ili "kako turista zamišlja provod u grčkoj taverni".

Ubeđeni da je sa muzejima za ovaj put gotovo, pošto smo rano ujutro leteli kući, kada smo stigli na aerodrom shvatili smo da smo se prevarili. Na novom, opet zbog Olimpijade izgrađenom atinskom aerodromu "Venizelos", ubijajući šetnjom vreme do polaska aviona, nabasali smo na – muzej. Tokom gradnje nove vazdušne luke, arheolozi koji su pratili rad građevinara konstatovali su čak 172 arheološka lokaliteta sa nalazima od Neolita do vizantijskog vremena, što je još jedan dokaz da je Grčka toliko bogata ostacima prošlosti da se oni nalaze gde got se ašov zakopa. Kao i u već navedeno slučaju atinskog metroa, i ovde se postupilo na isti način – u samoj aerodromskoj zgradi urađen je, na prostoru od oko 200 kvadratnih metara, muzej u kome su smešteni najzanimljiviji nalazi sa tih blic – iskopavanja.

Kada smo na muzej nabasali tek je svitalo, pa smo u prvi mah bili ubeđeni da ćemo moći da ga posetimo nekom drugom zgodom. Ali tačno u šest časova, kako je na tabli i pisalo, muzej je otvoren (i biće otvoren do ponoći, kako je takođe na tabli pisalo), pa smo imali dovoljno vremena da ga obiđemo i uzmemo mali, ali luksuzan katalog, koji se deli besplatno. A vremena je bilo i da natenane pogledamo sve muzejske replike izložene ispred aerodromskog zdanja, koje smo doduše zapazili i ranije, ali su nam sada izgledale kao svojevrsan lapidarijum muzeja smeštenog u zgradi.

U avionu smo od cvrkutave stjuardese dobili novine stigle tog jutra iz Beograda prvim letom – Bojana jedne, ja druge. Posle smo ih izmenjali. U jednim je bio opširan članak o tome kako su svi nalazi, otkopani tokom višegodišnjih kampanja u Sremskoj Mitrovici, ponovo zatrpani jer je tako ovo kulturno bogatstvo sigurnije, pošto je stalno na meti rušitelja i lovaca na blago. U drugim novinama pisalo je o dragocenom arheološkom lokalitetu na Banjici gde je nemarom ranijih opštinskih vlasti i divljih graditelja uništeno neolitsko naselje. Posle pola sata leta, gospodin na susednom sedištu zamolio me je za naše pročitane novine i ponudio svoje – trećeg naslova. Dao sam mu naše, ali njegove nisam uzeo, strahujući šta bi u njima mogao da nađem.